

MLJ

مجله حقوق پزشکی

ویژه نامه نوآوری حقوقی، ۱۴۰۰

Journal Homepage: <http://ijmedicallaw.ir>

مقاله پژوهشی

آثار تحریم‌ها از منظر تعهدات بین‌المللی زیست‌محیطی با تأکید بر مسأله ایران

علی صابری پور^۱، مسعود اخوان فرد^{۲*}، غلامحسین مسعود^۳

۱. گروه حقوق، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران.

۲. گروه حقوق، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران. استادیار، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۳. گروه حقوق، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: تحریم‌ها در حقوق بین‌الملل، مجموعه‌ای از اقدامات با ماهیت اجباری هستند که هدف آنها وادار ساختن دولت‌ها، بازیگران بین‌المللی یا افراد غیرمتعهد به رعایت هنجارهای حقوق بین‌الملل یا پیروی از خواست و سیاست مورد نظر نهاد صادرکننده تحریم می‌باشد. هدف این پژوهش نشان دادن پیامدهایی است که تحریم‌های بین‌المللی برای محیط زیست به دنبال دارد. همچنین تلاش می‌شود، با توجه به اهمیت حفظ محیط زیست، یکپارچگی آن و نیز تعهدات کشورها و سازمان‌های بین‌المللی مختلف در حفظ و بازسازی محیط زیست و نیز حقوق بنیادین به رسمیت شناخته شده انسان‌ها در اسناد بین‌المللی، با توجه به پیامدهای زیست‌محیطی تحریم‌ها، میزان سازگاری آنها با این تعهدات و حقوق بنیادین سنجیده شود.

مواد و روش‌ها: این تحقیق از نوع نظری بوده، روش تحقیق به صورت توصیفی تحلیلی می‌باشد، روش جمع‌آوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای است و با مراجعه به اسناد، کتب و مقالات صورت گرفته است.

یافته‌ها: اعمال تحریم‌ها در مورد ایران زمینه‌ساز پیامدهای منفی بر محیط زیست نظیر کاهش منابع درآمد ارزی دولت بر اثر محدودیت در فروش نفت، ایجاد محدودیت در انتقال دانش و فناوری، محدودیت در واردات بنزین، اخلاص در روند آموزشی دانشجویان ایرانی در خارج از کشور و... می‌باشد؛ به گونه‌ای که محیط زیست از شمار اولویتهای دولت و مردم خارج شده است.

ملاحظات اخلاقی: در تمام مراحل نگارش پژوهش حاضر، ضمن رعایت اصالت متون، صداقت و امانت‌داری رعایت شده است.

نتیجه‌گیری: از آنجا که اعمال تحریم‌ها موجب تنبیه دسته جمعی و فشار بر کل یک جامعه می‌شوند، با اصول و تعهدات پذیرفته شده مندرج در اسناد بین‌المللی ناسازگار است.

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۹۹/۱۲/۰۷

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۳/۰۸

تاریخ انتشار: ۱۴۰۰/۰۸/۰۳

واژگان کلیدی:

تحریم

تعهدات

بین‌الملل

محیط زیست

ایران

* نویسنده مسؤول:

مسعود اخوان فرد

آدرس پستی: ایران، نجف آباد،
دانشگاه آزاد اسلامی، واحد نجف آباد،
گروه حقوق.

ایران، تهران، دانشگاه آزاد اسلامی،
واحد تهران شمال.

کد پستی: ۱۶۵۱۱-۵۳۳۱۱

تلفن: ۲۱-۷۷۰۰۹۸۰۰

پست الکترونیک:

mfardlaw@yahoo.com

۱. مقدمه

است. از این حیث با توجه به پیامدهای بسیاری که اعمال تحریم‌های بین‌المللی علیه کشورها بدنبال دارد؛ این مسأله ایجاد می‌شود که اولاً تحریم زمینه‌ساز چه پیامدهایی بر محیط زیست است و ثانیاً چه ناسازگاری‌هایی میان اعمال این تحریم‌ها و تعهدات حقوقی پذیرفته شده بین‌المللی وجود دارد. این تحقیق بر دو فرضیه مبتنی است. بنا بر فرضیه اول تحریم‌های بین‌المللی زمینه‌ساز پیامدهای منفی بر محیط زیست است و طبق فرضیه دوم از آنجا که تحریم‌های بین‌المللی موجب تنبیه دسته جمعی و فشار بر کل یک جامعه می‌شوند، با اصول و تعهدات پذیرفته شده بین‌المللی ناسازگار هستند. در این پژوهش از روش تحقیق توصیفی تحلیلی استفاده گردیده است تا نتایج حاصله نیز از جنبه صرفاً نظری خارج و از محتوای عملی بیشتری برخوردار باشد.

۲. ملاحظات اخلاقی

در تمام مراحل نگارش پژوهش حاضر، ضمن رعایت اصالت متون، صداقت و امانت‌داری رعایت شده است.

۳. مواد و روش‌ها

این تحقیق از نوع نظری بوده، روش تحقیق به صورت توصیفی تحلیلی می‌باشد، روش جمع‌آوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای است و با مراجعه به اسناد، کتب و مقالات صورت گرفته است.

۴. یافته‌ها

اعمال تحریم‌ها در مورد ایران زمینه‌ساز پیامدهای منفی بر محیط زیست نظیر کاهش منابع درآمد ارزی دولت بر اثر محدودیت در فروش نفت، ایجاد محدودیت در انتقال دانش و فناوری، محدودیت در واردات بنزین، اخلال در روند آموزشی دانشجویان ایرانی در خارج از کشور و... می‌باشد؛ به گونه‌ای که محیط زیست از شمار اولویت‌های دولت و مردم خارج شده است.

در سال‌های اخیر، در جامعه حقوقی کشور از تحریم بسیار سخن به میان آمده است. علت این امر، گسترش سریع انواع تحریم‌هایی است که نهادهای مختلف بین‌المللی و در رأس آنها شورای امنیت سازمان ملل متحد، علیه ایران و سایر کشورها اعمال کرده‌اند. این ابزار در طول تاریخ بشر به وفور به کار گرفته شده است. با وجود این پیشینه طولانی، بکارگیری ابزار تحریم در دوران معاصر بسیار افزایش یافته است که دلیل اصلی آن را می‌توان تلاش برای پرهیز از توسل به ابزار جنگ، با توجه به تجربه تلخ بشر از دو جنگ جهانی دانست. استفاده از تحریم به عنوان ابزاری برای حفظ «صلح و امنیت بین‌المللی» در منشور سازمان ملل هم پیش‌بینی شده؛ اما در دوران جنگ سرد که رقابت‌ها و تضادهای قدرتهای دو قطب مسلط جهان بر عملکرد سازمان ملل هم تأثیر گذاشته بود؛ شورای امنیت تنها در مورد رودزایای جنوبی و آفریقای جنوبی اقدام به وضع تحریم‌هایی نمود. پس از فروپاشی نظام دوقطبی دوران جنگ سرد، شمار قطعنامه‌های اعمال‌کننده تحریم شورای امنیت افزایش چشمگیری یافت، به گونه‌ای که دهه پایانی قرن بیستم به «دهه تحریم‌ها» شهرت یافته است. در دنیای امروز، مسأله محیط زیست بیش از هر زمان دیگری در کانون توجه قرار گرفته است. سرعت تخریب محیط زیست در دوران معاصر آن چنان زیاد بوده است که چند دهه‌ای است بشر برای متوقف یا کند کردن این روند و در موارد ممکن، بازسازی محیط زیست و بازگرداندن آن به وضع پیشین، دست به اقداماتی زده است که از جمله آنها برگزاری چند کنفرانس مهم بین‌المللی، صدور چند اعلامیه و پایه‌گذاری و تدوین کنوانسیون‌ها و اسناد بین‌المللی زیست‌محیطی در سطح بین‌المللی و تصویب انواع قوانین و مقررات زیست‌محیطی در سطح ملی بوده است. در رابطه با موضوع مورد بحث، اگرچه به صورت پراکنده و بسیار مختصر در کتاب‌ها و مقاله‌های مربوط به تحریم تألیفاتی وجود دارد، اما بیشتر به تشریح صرف اثر تحریم‌ها بر حق بر محیط زیست به عنوان یکی از مصادیق حقوق بشر نگرسته شده و بطور خاص آثار تحریم‌ها از منظر تعهدات بین‌المللی زیست‌محیطی مورد بررسی قرار نگرفته

۵. بحث

۵-۱. تحریم و محیط زیست

تحریم‌ها در حقوق بین‌الملل، مجموعه‌ای از اقدامات با ماهیت اجباری هستند که هدف آنها وادار ساختن دولت‌ها، بازیگران بین‌المللی یا افراد غیرمتعهد به رعایت هنجارهای حقوق بین‌الملل یا پیروی از خواست و سیاست مورد نظر نهاد صادرکننده تحریم می‌باشد. دلیل و منطق اعمال هر تحریم را می‌توان در تمایل به نفوذ در سیاست‌های یک دولت یا حتی تغییر در رژیم آن، مجازات یک دولت بابت سیاست‌هایش و نمایش نمادین اعتراض به سیاست‌های دولت هدف خلاصه نمود (۱). از طرفی حفاظت از محیط زیست مسئله‌ای است که تقریباً تمام کشورها با آن مواجه‌اند. از آنجایی که معضلات حاصل از آلودگی‌های زیست‌محیطی، محدوده جغرافیایی و مرز مشخصی را برای خود قائل نمی‌باشند؛ در صورت بروز یک بحران زیست‌محیطی در منطقه‌ای خاص، آلودگی حاصل از آن به سایر نقاط جهان فارغ از مرزهای سیاسی مشخص شده بین کشورها تسری پیدا کرده و آثار منفی خود را بر جای خواهد گذاشت. در شرایط تحریم حتی طرح‌های زیست‌محیطی برنامه‌ریزی شده در کشور ممکن است با سرعت کمی پیش برود و به دلیل اتلاف وقت در مرور زمان نتوان به این معضلات پاسخگو بود و نقش کلیدی خود در حفاظت از محیط زیست منطقه و جهان را به خوبی ایفا نمود. توجه به این مسأله حائز اهمیت است که گرچه با ادامه این تحریم‌ها به عنوان ابزاری برای تحت فشار قرار دادن کشور مورد تحریم، تا حدودی نیز اهداف طراحان آن تحقق یافته؛ لیکن تخریب محیط زیست به عنوان یک میراث بشری هرگز قابل جبران نخواهد بود و این جامعه جهانی است که باید در آینده پاسخگوی اقدامات نسنجیده خود باشد.

۵-۲. عوامل زمینه‌ساز پیامدهای تحریم بر محیط

زیست ایران

۵-۲-۱. تحریم‌های اقتصادی

وقتی کشوری درگیر بحران‌های اقتصادی می‌گردد و فشار اجتماعی و سیاسی به آن تحمیل می‌شود؛ به ناچار مجبور

است جهت حمایت از برخی بخش‌های پراهمیت کشور در مقابل تحریم‌ها، به سایر بخش‌ها نظیر محیط زیست توجه کمتر یا حتی در مواردی چشم‌پوشی نماید. بدین صورت که تحریم‌ها با ایجاد کسری در منابع مالی و کاهش درآمدهای نفتی، سبب شد از حمایت‌های لازم در حوزه محیط زیست کاسته شود؛ بویژه آنکه در راستای اقتصاد مقاومتی، منابع مالی صرف محرک‌های اقتصادی شده و به اموری مانند محیط زیست اختصاص نیافته است (۲). در این راستا عمده آثار تحریم‌های اقتصادی بر محیط زیست به قرار زیر است که به نمونه‌هایی از آن می‌پردازیم.

۵-۲-۱-۱. کاهش منابع درآمد ارزی دولت بر اثر

محدودیت در فروش نفت

منابع هیدروکربوری به مثابه چاقوی دو لبه‌ای است که می‌تواند به عنوان اهرم فشار از سوی کشور تحریم‌کننده و تحریم‌شونده نگریسته شود. وابستگی ایران به درآمدهای ارزی حاصل از صادرات نفت باعث گردیده تا تحریم‌ها بخش نفت کشور را به عنوان نقطه آسیب‌پذیر اقتصاد ایران نشانه رود. اما به دلایلی می‌توان گفت شرایط برای محیط زیست ایران می‌تواند حتی مهمتر از دیگر بخش‌ها باشد. دلیل بنیادین این است که منابع طبیعی در کنار نفت یکی از دو منبع اصلی ثروت را در ایران تشکیل می‌دهد. در شرایط تحریم وقتی که این منبع کاهش می‌یابد، قاعدتاً فشار بر منبع دیگر افزایش می‌یابد (۳). در گزارش ۱۸ مارس بخش پژوهش‌های کنگره آمریکا، به شاخص‌های اقتصادی که تحریم‌های ایران بر آنها تأثیرگذار بوده، از جمله کاهش تولید نفت، افت صادرات نفت، کمیابی ارزهای معتبر، افت تولید ناخالص ملی، کاهش ارزش پول ملی، تورم و محدودیت در پرداخت‌های داخلی/ کاهش یارانه‌ها نیز توجه شده است (۴). در گزارش ۴ اکتبر ۲۰۱۳ دبیرکل سازمان ملل به مجمع عمومی، به آثار تحریم‌ها بر مردم ایران اشاره شده است. این گزارش از این جهت از اهمیت برخوردار است که به آسیب شدید آنچه به عنوان «تحریم‌های بی‌سابقه» توصیف شده، اشاره گردیده است (۵). در ذیل به بیان مواردی اشاره می‌نماییم.

فشار مضاعف به محیط زیست برای تأمین حداکثری مواد غذایی: ممنوعیت فراگیر در زمینه معاملات بانکی تا حد زیادی از قدرت ایران برای واردات از خارج از کشور کاسته است. همین مسأله باعث تکیه بر امکانات و توانایی‌های داخلی برای تأمین نیازهای اساسی در زمینه‌های مختلف بویژه مواد غذایی شده است (۱۰). این امر فشار زیادی به محیط زیست ایران وارد می‌کند و دلیل آن تکیه بر درآمدهای طبیعی برای تأمین نیازهای کشور است.

از بین رفتن حیات وحش: در جوامع فقیر، مردم برای گذران زندگی روزمره نیازمند درآویختن با طبیعت خواهند بود که یکی از مصادیق آن، هجوم افراد جامعه بویژه روستاییان به حیات وحش جهت تأمین مواد غذایی مصرفی همچون گوشت می‌باشد (بخصوص در پارک‌های ملی و مناطق حفاظت شده). لذا باید گفت در شرایط تحریم و مشکلات معیشتی، بهترین دسترسی برای طبقات پایین، قتل عام حیوانات می‌باشد (۱۱). تغییر بستر رودخانه‌ها: افزایش تحریم‌ها و فشار اقتصادی بر مردم، با ایجاد کمبود و گرانی مصالح در بخش ساختمان و مسکن، موجب برداشت غیراصولی و غیرقانونی شن و ماسه (۱۲) و در نهایت تغییر بستر رودخانه‌ها و تهدیدات جدی زیست‌محیطی گردیده است (۱۳). انحراف مسیر جریان آب و سیلاب، کاهش سطح سفره‌های زیرزمینی در پی تخریب بستر رودخانه و عمیق شدن آن، ایجاد اشکال در تصفیه آب‌های وارده به آبگیرها، نابودی اکوسیستم‌های آبی و مسیرهای زادآوری ماهیان استخوانی، تخریب سردنه‌های آبیاری کشاورزی و کاهش محصولات شالیزارها، تنها بخشی از پیامدهای ناگوار این اقدامات است (۱۴).

تقلیل امکانات و استانداردهای حفاظت محیط زیست: در این مورد می‌توان به کاهش شمار محیط‌بان‌ها و پاسگاه‌های محیط‌بانی در ایران نسبت به استاندارد معمول جهانی اشاره نمود که تحریم‌ها می‌تواند منجر به تضعیف بیشتر این استاندارد در کشور گردد (۳).

تخریب جنگل‌ها و مراتع: کاهش منابع درآمد ارزی دولت بر اثر محدودیت در فروش نفت، با فقیرتر شدن جوامع محلی مخصوصاً در حاشیه اکوسیستم‌ها، سبب بهره‌برداری بیشتر از منابع طبیعی شده است. در این راستا افزایش قیمت حامل‌های انرژی، فشار بر منابع سوختی قابل تأمین از جنگل بالاخص در مناطق روستایی را تشدید کرده و منجر به تخریب جنگل‌ها گردیده است (۶). همچنین کاهش منابع درآمد ارزی دولت به دو صورت منجر به تخریب فزاینده مراتع می‌گردد: اولاً افزایش سطوح زیر کشت کشاورزی با ایجاد محدودیت در تأمین نهاده‌های وارداتی سبب وارد آوردن فشار بر مراتع برای تأمین علوفه و در نتیجه کاهش کمی و کیفی پوشش گیاهی و ذخایر آب زیرزمینی آنها شده است (۷). ثانیاً کشاورزان در اثر گران و نایاب شدن نهاده‌های کشاورزی، مکمل‌های غذایی، ماشین‌آلات و لوازم یدکی آنها، راهی جز تغییر کاربری زمین‌ها از راه زدودن درختان و تبدیل مراتع به زمین کشاورزی و گاه فروش آنها به ویلاسازان ندارند. در اینجا لازم است که به دلیل اهمیت موضوع به تأثیر قانون هدفمندی یارانه‌ها بر محیط زیست هم اشاراتی داشته باشیم. با وجود همه مواردی که درباره ظرفیت‌های مثبت و ضرورت اجرای قانون هدفمندی یارانه‌ها در ایران مطرح گشته، انتقادهای زیادی هم به چگونگی و زمان اجرای این قانون در شرایط تحریم وارد شده است. به رغم آنکه از جمله اهداف این قانون توجه به بخش سلامت و محیط زیست بوده است؛ به نظر می‌رسد که تأثیر تحریم‌ها بر اقتصاد ایران موجب شده است که چنین اهدافی نه تنها برآورده نشود، بلکه در نتیجه اجرای این قانون نیز پیدا کند. برای نمونه از زمستان ۱۳۸۹ تا زمستان ۱۳۹۱ میزان استفاده از چوب برای مصرف گرمایشی ۵۰ درصد و میزان استفاده از بوته‌ها و پوشش گیاهی برای گرمایش تا ۱۰۰ درصد افزایش یافته است (۸). همچنین در فاز اول هدفمندی یارانه‌ها، مصرف سوخت هیزمی پس از هدفمندی ۶۰ درصد و مصرف سوخت بوته‌ای ۱۰۰ درصد افزایش پیدا کرده است که اثرات بسیار زیان‌باری برای منابع طبیعی کشور در پی داشت (۹).

۵-۲-۱-۲. سرمایه‌گذاری خارجی

روابط سیاسی گسترده با کشورهای توسعه یافته که بیشتر آنها در زمره صادرکنندگان فناوری‌های نو و تولیدات دانش‌بنیان قرار می‌گیرند، می‌تواند امکان استفاده از فناوری‌های دوست‌دار محیط زیست و جریان‌های سرمایه‌گذاری بین‌المللی را برای کشورهای در حال توسعه تسهیل کند (۱۵). با اجرایی شدن توافق برجام، چشم‌انداز مثبتی در پی تعلیق تحریم‌های اقتصادی شکل گرفت و به تبع آن، تسهیل روابط مالی و ورود سرمایه به کشور فراهم گردید که این فرآیند می‌توانست با رشد تولید و توسعه اقتصادی و در نهایت انتقال فناوری همراه باشد و در نتیجه ضرورت بررسی ارتباط میان سرمایه‌گذاری خارجی و انتشار کربن و کیفیت محیط زیست را در جهت تأمین منافع ملی و توسعه پایدار دوچندان می‌نمود. به عنوان مثال، در ایران سرمایه‌گذاری در بخش گاز می‌تواند به بسط شبکه گازرسانی در سراسر کشور منجر و موجب شود که در بسیاری از مناطق کشور که اکنون برای پخت و پز و گرم کردن خانه‌ها به چوب و بوته گیاهان و سوخت‌های آلاینده وابسته هستند، از گاز استفاده نمایند. تحریم‌های اعمال شده علیه ایران، مانع سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف از جمله در بخش گاز شده است. برای نمونه در گزارشی که بانک جهانی در ۹ ژانویه ۲۰۰۹ در بخش انرژی ایران داده است، سرمایه‌گذاری اندک در بخش گاز را به تحریم‌های شورای امنیت (و در رأس آن آمریکا) مرتبط دانسته؛ به گونه‌ای که از یک طرف شرکت‌های آمریکایی را از ایران دور نگه داشته است و از طرف دیگر سرمایه‌گذاری در این بخش را برای کمپانی‌های کشورهای دیگر، به دلیل محدودیت‌هایی که آنها از ناحیه تحریم‌های آمریکا دارند، بدون جذابیت کرده است (۱۶).

۵-۲-۱-۳. بانک جهانی

توقف یا تأخیر در اجرای پروژه‌های زیست‌محیطی یا دارای آثار مثبت برای محیط زیست ایران، از پیامدهایی است که تحریم‌ها برای محیط زیست ایران داشته‌اند؛ به گونه‌ای که بانک جهانی بارها در گزارش‌های خود، به تأثیر آنها بر محیط

زیست اشاره نموده است. با توجه به گزارش‌های بانک جهانی، شورای امنیت و در رأس آن ایالات متحده فشارهایی بر این نهاد جهانی در جهت ممانعت از پرداخت وام به ایران وارد نموده‌اند. در ذیل به مواردی از پروژه‌های مرتبط با محیط زیست کشور می‌پردازیم که تحریم‌ها با ایجاد وقفه در آن، موجبات نقض حق بر سلامت مردم ایران را فراهم آورده است: پروژه فاضلاب شهر تهران: بانک جهانی برای این پروژه وامی ۱۴۵ میلیون دلاری اختصاص داده است. اهداف اصلی توسعه‌ای این پروژه «بهبود اوضاع زیست‌محیطی برای جمعیت تهران بزرگ» است (۱۷). چنین پروژه‌ای می‌تواند با حل مشکل فاضلاب منجر به کاهش آلودگی آب‌های سطحی و زیرزمینی در دشت‌های اطراف تهران گردد که افزون بر مسائل زیست‌محیطی، پیامدهای بسیار ناگواری هم برای سلامت ساکنین تهران و حومه داشته است.

پروژه آب و بهداشت شهرهای شمالی: در ۲۵ آوریل ۲۰۱۲، بانک جهانی برای این پروژه وامی ۲۲۴ میلیون دلاری در نظر گرفت. در مورد شهر رشت بطور خاص به میزان بالای آلاینده‌های فاضلاب برای دو رودخانه «گوه‌رود» و «زرچوب» - که وارد تالاب انزلی و در مورد انزلی فاضلاب شهر در نهایت وارد مرداب انزلی و دریای خزر می‌شوند- اشاره شده است (۱۸).

پروژه آب‌رسانی و بهداشت شهرهای اهواز و شیراز: بانک جهانی در ۳۱ مارس ۲۰۱۰ وامی ۲۷۹ میلیون دلاری به این پروژه اختصاص داد. در گزارش بانک جهانی اشاره شده است نه تنها بخش عمده فاضلاب شهر اهواز بازیافت نمی‌شود، بلکه بخش بزرگی از انواع فاضلاب‌های شهری، صنعتی و کشاورزی وارد رود کارون می‌شود (۱۹). در مورد شهر شیراز، مسأله کیفیت آب مربوط به وجود برخی از املاح در منابع آب‌های زیرزمینی این شهر است و در ارتباط با فاضلاب این شهر مسأله جمع‌آوری و بازیافت ناکارآمد آن مطرح است که از نگرانی‌های اصلی زیست‌محیطی آن منطقه محسوب می‌شوند.

پروژه مدیریت یکپارچه زمین و آب البرز: از جمله اهداف این پروژه که در مورخ ۲۵ آوریل ۲۰۱۳ با وام ۱۲۰ میلیون دلاری این نهاد جهانی در استان مازندران به اجرا در می‌آمد، مدیریت

می‌کند، این سازمان بدون موافقت آمریکا نمی‌تواند چنین پروژه‌هایی را پیش برد. در ذیل به چند نمونه از آنها می‌پردازیم:

مدیریت سالم زیست‌محیطی و دفع پی‌سی‌بی‌ها در بخش انرژی و غیرانرژی. هدف این پروژه چهار ساله ۶ میلیون دلاری، برداشتن موانع فنی و اقتصادی است که جلوی مدیریت ایمن پی‌سی‌بی‌ها (به عنوان خنک‌کننده کاربرد دارند) را گرفته است. قابل ذکر است که در ایالات متحده از سال ۱۹۷۹ و کنوانسیون استکهلم در مورد آلاینده‌های آروگانیک پایدار در ۲۰۰۱ استفاده آنها را ممنوع اعلام کردند (۲۴).

همگانی کردن ارزشیابی اقتصادی و زیست‌محیطی جهانی برای تقویت ارزیابی محیط زیست ایران. این پروژه سه ساله ۱/۰۶۲ میلیون دلاری، ابزارهای مدیریت زیست‌محیطی را توسعه خواهد داد؛ به گونه‌ای که اطلاعات مربوط به وضعیت محیط زیست ایران بویژه ارزش اقتصادی آن را لحاظ و ساز و کارهایی را توسعه می‌دهد که دغدغه‌های زیست‌محیطی جهانی در خصوص تصمیم‌گیری‌ها در ایران را در نظر می‌گیرد (۲۴).

برنامه‌ریزی تنوع زیستی ملی برای پشتیبانی اجرای برنامه راهبردی کنوانسیون تنوع بیولوژیکی در ایران. هدف اصلی این پروژه سه ساله ۲۳۱ هزار دلاری، وارد کردن تعهداتی است که ایران بر اساس کنوانسیون تنوع بیولوژیکی در برنامه‌ریزی بخشی و توسعه ملی دارد (۲۴).

نخستین گزارش به روز شده دو سالانه به کنوانسیون چارچوب تغییرات آب و هوایی. این پروژه ۱۸ ماهه ۳۵۲ هزار دلاری به ایران کمک خواهد کرد که نخستین گزارش خود را درباره تحقق اهداف چارچوب کلیدی تغییرات آب و هوایی ارائه دهد (۲۴).

این نکته جای تأکید دارد که یکی از عوامل اصلی تخریب محیط زیست در سراسر جهان و بویژه در کشورهای در حال توسعه، نبود اطلاعات دقیق و کافی درباره محیط زیست و ارزش‌های اقتصادی آن است که دستیابی به آنها از اهداف برخی پروژه‌های بالا هستند. نکته دیگر این است که ارزش کل این پروژه‌ها ۷/۶ میلیون دلار است و ارتباطی هم به آنچه مبنا یا دستاویز تحریم ایران قرار گرفته است ندارند؛ با این همه در

یکپارچه منابع آب، افزایش پایدار تولیدات کشاورزی از طریق بهبود شبکه آبیاری، کاهش فرسایش خاک، حمایت محیط زیست اطراف رودخانه‌هایی چون بابل رود بود (۲۰).

پروژه بهبود کارآیی بخش انرژی: در گزارش شماره ۲۲۲۹۰ مورخ ۴ ژوئن ۲۰۰۱، در مورد تکمیل اجرای این پروژه که بانک جهانی برای آن وامی ۱۶۵ میلیون دلاری در نظر گرفته است، هم به تأثیر تحریم‌ها اشاره شده است (۲۱). اهمیت این پروژه در کمک به تأمین انرژی مورد نیاز کشور با توجه به رشد صنایع و نیاز روزافزون به برق است، که در آن برای جلوگیری از پیامدهای محیط زیستی و به حداقل رساندن نیاز به آب در این پروژه تدابیر ویژه‌ای اندیشیده شده است.

بازسازی شهر بم: گزارش مورخ ۲۶ جولای ۲۰۱۰ مربوط به اجرا و نتایج پروژه مرتبط با وام ۲۲۰ میلیون دلاری به ایران برای «بازسازی بم» پس از زلزله این شهر است. در این پروژه به ارزیابی‌های زیست‌محیطی توجه شده است. نکته مهم این گزارش، ناممکن بودن انتقال وجوه به حساب ویژه پروژه به دلیل تحریم‌های شورای امنیت علیه ایران (۲۲) و سخت‌تر شدن اجرای پروژه پس از سال ۲۰۰۸ و محدودیت‌هایی بود که پرداخت هزینه‌ها و کارپردازی پروژه را با دشواری روبرو ساخت.

۵-۲-۱-۴. صندوق تسهیلات جهانی محیط زیست

صندوق تسهیلات محیط زیست جهانی، سازمان مالی مستقلی است که در جهت اجرای پروژه‌هایی که منافع جهانی در پی دارند و معیشت پایدار را در جوامع محلی ارتقاء می‌دهند، وام‌هایی را در اختیار کشورهای در حال توسعه قرار می‌دهد (۲۳). با توجه به اینکه بر اساس معاهدات جهانی، حفاظت از محیط زیست مسوولیتی مشترک و همگانی است، این مهم در شورا نیز بارها مورد تأکید قرار گرفته است؛ اما برغم تلاش‌های به عمل آمده، دبیرخانه تسهیلات زیست‌محیطی جهانی به موجب تحریم‌ها تاکنون اقدامی برای رفع تبعیض در این زمینه به عمل نیاورده است. در این زمینه فشارهایی را دولت آمریکا به صندوق وارد کرده و اجرای چند پروژه ایران را که صندوق مطرح کرده بود، متوقف نمود. با توجه به آنکه بخش زیادی از بودجه تسهیلات زیست‌محیطی جهانی را آمریکا تأمین

۵-۲-۱. صنعت نفت و گاز

اجرای طرح‌های مرتبط با صنایع نفت و گاز نیاز به انتقال دانش و فناوری و تجهیزات مورد نیاز دارد. تحریم‌های بین‌المللی سبب بالا رفتن نرخ ارز و نبود نقدینگی کافی جهت اجرای طرح‌های نفتی و عاملی جهت کاهش سرمایه‌گذاری خارجی گردیده است. از آنجا که بسیاری از جنبه‌های محیط زیست کمی است؛ بدون در اختیار داشتن ابزار و روش‌های لازم برای ارزیابی اجزای تشکیل‌دهنده آن نمی‌توانیم تصویر دقیقی از وضعیت و کیفیت اجزای اصلی آن از جمله آب و هوا و خاک به دست آوریم. در سال‌های گذشته کشور با مشکلات متعددی در زمینه واردات ابزار اندازه‌گیری دقیق ذرات معلق هوا مواجه بوده و اگر هم به صورت محدود وارد شده، در خیلی از موارد فناوری یا روش استفاده از آن به روز نبوده یا حداقل به صورت بهینه از آن استفاده نشده است. علاوه بر فقدان تجهیزات مذکور، کمبود فناوری‌های ضروری برای مقابله با معضل آلودگی‌های زیست‌محیطی نیز کاملاً محسوس است که در زیر نمونه‌هایی از آن ذکر می‌گردد:

- نبود «کاتالیست‌های تیتانیومی» و «تونل‌های سولار آلومینیومی» در جایگاه‌های سوخت‌رسانی برای مقابله با اکسید گوگرد (این محصولات در لیست اقلام وارداتی از آلمان و جمهوری چک قرار داشته و لیکن از ارسال آنها به کشور جلوگیری شده است) (۲۷).

- نبود «دستگاه‌های مکانیزه برای ساماندهی و انبار گوگردهای حاصل از تصفیه گاز» در منطقه پتروشیمی جم (عسلویه). در این منطقه گوگرد در کنار جاده جمع‌آوری و به صورت توده‌هایی انبار و به وسیله ماشین‌های عبوری پودر و از طریق هوا وارد ریه انسان می‌شود. از سوی دیگر این گوگردها با ابزارهای ابتدایی مانند بیل جمع‌آوری و در بندر ماهشهر برای فروش به کشتی‌های چینی حمل می‌گردد که در این میان نیز ۱۰ درصد از آن وارد هوا می‌شود که هر روزه سلامت شهروندان را مورد تهدید قرار می‌دهد (۲۸).

- محدودیت در واردات «تجهیزات لازم برای جمع‌آوری لکه‌های نفتی» در بندر ماهشهر. لکه‌های نفتی نیاز به دستگاه‌های کنترل‌کننده‌ای دارد که در صورت افزایش، باید از

راه اعطای تسهیلات مربوط به آنها به ایران، بدلیل وجود این تحریم‌ها موانعی ایجاد شده است.

۵-۲-۲. ایجاد محدودیت در انتقال دانش و فناوری

انتقال فناوری‌های زیست‌محیطی در اسناد متعدد بین‌المللی به ویژه دستور کار ۲۱ و کنوانسیون تغییرات آب و هوایی، به عنوان تعهد کشورهای توسعه یافته در برابر کشورهای در حال توسعه و کمتر توسعه یافته ذکر شده است؛ در حالی که به موجب قطعنامه‌های شورای امنیت سازمان ملل متحد، صادرات هر نوع فناوری با کاربرد دوگانه به ایران ممنوع و موضوع فناوری و ممنوعیت ورود آن به کشور با وضع تحریم‌ها بسیار موسع تفسیر شده و همین امر منجر به نقض آشکار حقوق علمی و اقتصادی شهروندان ایرانی گشته است. نظر به اینکه ایران از فناوری‌های زیست‌محیطی محروم گردیده است، اولاً با عدم به روز شدن تجهیزات زیست‌محیطی که با استانداردهای نوین محیط زیستی انطباق بیشتری دارند؛ به ویژه در مورد تأسیسات حمل و نقل دریایی ایران نظیر نفتکش‌ها، فرسودگی تأسیسات و سکوه‌های استخراج، پالایش و پتروشیمی نفت ایران در حاشیه خلیج فارس یا در درون آب و عدم استفاده از فناوری‌های جدید در نیروگاه اتمی بوشهر و سایر نیروگاه‌ها و کارخانجات ایران، احتمال نشر آلاینده‌ها افزایش می‌یابد (۲۵). ثانیاً بحث واردات فناوری‌های زیست‌محیطی نه چندان استاندارد به کشور است. به جز روسیه، سایر اعضای گروه جی هشت، با آمریکا روابط نزدیکی دارند و اغلب در سیاست خارجی خود از مواضع این کشور پیروی می‌کنند که تحریم ایران نیز از این قاعده مستثنی نبوده است؛ لذا ایران ناچار است به کشورهایی رجوع کند که از فناوری بسیار پایین‌تری بهره می‌برند و بدین ترتیب کشورهایی مثل چین و هند به بزرگترین واردکنندگان تجهیزات لازم برای تأسیسات مختلف مبدل می‌گردند (۲۶). در ذیل در چارچوب محدودیت در انتقال دانش و فناوری، صنایع مختلف را مورد بحث قرار می‌دهیم.

تشعشع، دمای ارتفاعات بالاتر جو را متأثر می‌سازد؛ می‌تواند مانعی بزرگ برای پرواز پرنندگان و حرکت آنها در مسیرهای عادی مهاجرتشان باشد (۳۸).

- محدودیت در انتقال «فناوری‌های مرتبط با کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای». در حال حاضر سرانه مصرف انرژی در ایران به دلیل عدم بهینه‌سازی نیروگاه‌های قدیمی و نامناسب بودن فناوری بسیار بالاست که این مهم‌ترین دلیل افزایش گازهای گلخانه‌ای در کشور است (۳۹). مطابق با تصمیماتی که درباره تغییرات آب و هوایی در قالب موافقتنامه پاریس گرفته شد، همه کشورها موظف به ارائه «سند برنامه معین مشارکت ملی در زمینه انتشار گازهای گلخانه‌ای» هستند که این سند کسب فرصتی برای همگام‌سازی برنامه‌ها و سیاست‌های داخلی با تعهدات بین‌المللی بر حسب ظرفیت‌های موجود کشور است. بر اساس توافقنامه پاریس، ایران متعهد به کاهش ۴ الی ۸ درصدی گازهای گلخانه‌ای است (۴۰) که به سرمایه‌ای معادل ۷۰ میلیارد دلار نیاز دارد. علاوه بر آن، ایران در جهت اجرای تعهدات خود باید به میزان ۱۵ درصد کاهش ارزش تولید در حوزه نفت و گاز داشته باشد که در این صورت به میزان ۷/۲ درصد از حجم کل اقتصاد کشور کاسته خواهد شد (۴۱). پیوستن به این توافقنامه راهی برای جلوگیری از خشکسالی و از بین رفتن تالاب‌ها و اکوسیستم‌ها می‌باشد (۴۲). هر گونه تعهد بین‌المللی در زمینه کاهش انتشار، منوط به رفع کامل تحریم‌ها، خرید گواهی کربن، انتقال فناوری، توانمندسازی و حمایت مالی بین‌المللی در این زمینه است.

۵-۲-۲-۲. صنعت هوانوردی

عدم دسترسی ایران به قطعات مورد نیاز هواپیما و خدمات لازم برای نگهداری آنها، در نتیجه تحریم‌ها، به جهت در انحصار بودن توسط شرکت‌های آمریکایی یا شرکای آنها، منجر به تهدید جان مسافران این هواپیماها می‌گردد (۴). این موضوع در برجام نیز مورد توجه قرار گرفته و یکی از تصمیمات اتخاذ شده آن، اعطا مجوز عرضه و نصب قطعات یدکی برای ایمنی پرواز در ایران بوده است. در همین راستا می‌توان به عواقب سقوط هواپیماها با ایجاد آلودگی در محیط زیست

سطح آب جمع‌آوری شود. علاوه بر محدودیت در واردات مرتبط با فناوری مورد نیاز در این زمینه، به دلیل طی شدن مسیر طولانی این دستگاه‌ها از آمریکا به بلژیک و از آنجا به هلند، انتقال آنها چندین برابر قیمت اصلی برای ایران تمام شده است (۲۸).

- محدودیت در واردات «تجهیزات پالایشی نفت سنگین». تحریم‌ها مانع واردات تجهیزات پالایشی نفت سنگین برای تبدیل آنها به محصولات دارای آلودگی کمتر مانند بنزین و گازوئیل در ایران شده است (۲۹). در شرایط فعلی نیروگاه‌ها و سایر تأسیسات صنعتی ایران روزانه بیش از ۲۰۰ هزار بشکه نفت کوره به شدت آلاینده استفاده می‌کنند، که این مقدار پس از تحریم‌ها نیز افزایش یافته است (۳۰). نفت کوره اصولاً به عنوان سوخت در نیروگاه‌های تولید برق یا در کشتی‌ها به مصرف می‌رسد (۳۱).

- عدم دسترسی به «تجهیزات مورد نیاز جهت استحصال گازهای همراه نفت». یکی از سرچشمه‌های مهم آلودگی هوا در ایران، سوزاندن گازهای همراه نفت در مکان‌های استخراج نفت و گاز (فلرسوزی) است که زیان‌های اقتصادی و مشکلات زیست‌محیطی مختلفی به همراه دارد. در سال ۱۳۹۶ تفاهم‌نامه‌های همکاری با شرکت «Ansaldo» ایتالیا و شرکت فرانسوی «Sofregaz» امضاء شد؛ اما فقدان منابع مالی و عدم دسترسی به تجهیزات مورد نیاز (۳۲) در راستای تحریم موجب مسکوت ماندن این پروژه‌ها گردید. در سال ۹۷ ایران به دلیل عدم موفقیت در سرمایه‌گذاری و جذب فناوری، تنها از مشعل سوزی گاز و هدررفت گاز مایع در خطوط لوله پارس جنوبی حدود ۶ میلیارد دلار دچار زیان شده که موجبات آلودگی را فراهم آورده است (۳۳). در شرایط فعلی که اقتصاد کشور با تحریم مواجه است، دولت ترجیح می‌دهد گازها را سوزانده و در جو منتشر نماید که این امر موجب بیماری‌های تنفسی شامل آسم و برونشیت در افراد (۳۴، ۳۵)، تأثیرات سوء بر فرسایش خاک و عدم جذب ریزمغذی‌ها توسط ریشه گیاهان می‌گردد (۳۶، ۳۷). همچنین زیست بوم جانوری منطقه را در معرض تهدید جدی قرار می‌دهد؛ به گونه‌ای که حرارت بسیار بالای مشعل که از طریق جریان همرفت و نیز

چهارم توسعه، خودروهای ایرانی تا پایان این برنامه باید استاندارد یورو-۴ را دریافت می‌کردند که اکنون علی‌رغم پشت سر گذاشتن برنامه پنجم توسعه، خودروهای ما همچنان استاندارد یورو-۲ دارند (۴۸). ریاست سازمان حفاظت محیط زیست اذعان می‌دارد که در صورت ادامه همکاری با خودروسازهای فرانسوی، موتورهایی با استاندارد یورو ۵ داشتیم که بدین ترتیب مصرف سوخت روزانه از ۸۵ میلیون به ۶۰ میلیون لیتر در روز کاهش می‌یافت. به گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس، این رقم معادل صرفه‌جویی ۱۲۰ هزار بشکه نفت در روز بود که نتیجتاً ۷ درصد کربن کمتری تولید می‌گردید (۲۷). همچنین در راستای کاهش آلودگی هوا، می‌بایست ۷۵ درصد جابه‌جایی‌ها در کلان شهرها، با حمل و نقل عمومی و ۳۰ درصد از این رقم با مترو صورت می‌گرفت؛ اما طی سال‌های اخیر، تحریم‌ها و نبود تجهیزات، مانعی دیگر بر سر راه سرمایه‌گذاری شرکت‌های خارجی برای توسعه مترو، حمل و نقل بار و توسعه راه‌آهن بوده است (۲۸).

۵-۲-۳. محدودیت در واردات بنزین

تولید بنزین در داخل کشور جهت جبران کمبود ناشی از واردات بنزین ناشی از اعمال تحریم‌ها، دارای آثار زیست‌محیطی بسیار بوده و سلامت مردم ایران، بویژه در شهرهای پرجمعیت را نشانه رفته است. در سال ۲۰۰۶، ایران دومین واردکننده بنزین در جهان پس از آمریکا بوده (در حدود چهل درصد از مصرف داخلی). از سال ۲۰۰۹، تحریم‌های اعمال شده علیه ایران مانعی را جهت تأمین بنزین مورد نیاز داخلی بوجود آورد که با تقلیل مصرف بنزین در داخل کشور در پی آزاد ساختن قیمت آن، سهمیه‌بندی و همچنین افزودن بر ظرفیت پالایش داخلی، مسأله مذکور تا حدودی رفع گردید. علی‌رغم اینکه کشور ظرفیت کافی پالایش برای تأمین کامل بنزین داخلی و سایر سوخت‌های سبک را نداشت، لیکن در راستای مقابله با تحریم تمهیداتی برای ساخت پالایشگاه‌های جدید و افزایش ظرفیت پالایش داخلی برای خودکفایی در بنزین و صادرات آن در نظر گرفته شد. به جهت فقدان فناوری تولید بنزین با کیفیت بالا و در

متعاقب آزاد شدن حجم زیادی از سوخت در ناحیه سقوط هواپیما اشاره نمود. در این زمینه در گزارش ۱۸ مارس ۲۰۱۴ بخش پژوهشی کنگره در پاراگراف دوم درباره تحریم‌های ایران، به آثار تحریم‌ها بر امنیت پرواز نیز اشاره شده است (۴).

۵-۲-۲. صنعت خودروسازی

از آنجا که صنعت خودروسازی کشور وابسته به واردات است، تحریم‌های بین‌المللی تأثیر قابل توجهی بر عملکرد آن دارد (۴۳). از طرفی همین وابستگی بالا به واردات، در شرایط تحریم و نوسانات ارزی، از دلایل افزایش هزینه تمام شده و به تبع آن کاهش مقدار تولید این صنعت بوده است؛ لذا بسترسازی برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی در جهت ایجاد، ارتقا و بهبود تکنولوژی و فناوری تولید موجود در ساخت خودرو و قطعات، در شرایط کنونی با مشکل مواجه گردیده است (۴۴). آلودگی هوا و مصرف بالای حامل‌های انرژی، به اعمال طرح‌هایی از جمله طرح اسقاط خودروهای فرسوده از سوی دولت منجر شد؛ اما با شدت گرفتن تحریم‌ها و گران شدن خودرو و کاهش تسهیلات و پرداخت نقدی دولت برای این طرح، چراغ مراکز اسقاط خودرو نیز به مرور خاموش شد (۴۵). این در حالی است که سه سال از تصویب قانون هوای پاک در مجلس می‌گذرد، اما اجرای این قانون با چالش‌هایی همراه بوده که مهمترین آن تخصیص بودجه است؛ چرا که هنوز جهت اجرای این قانون بودجه مشخصی وجود ندارد (۴۶). این نکته قابل تأمل است که در حال حاضر شرکت ایران خودرو دیزل (به دلیل به شرایط تحریم و نیاز کشور به کامیون‌های مذکور) به صورت موقت از نصب فیلتر جذب ذرات معلق معاف گردید (۴۷).

۵-۲-۲. صنعت حمل و نقل

به دلیل تحریم‌ها، ایران نتوانسته ناوگان اتوبوس‌های شهری را بازسازی و یا در مورد تاکسی‌ها و موتورسیکلت‌های برقی هیبریدی برنامه‌ریزی نماید تا از افزایش آلودگی هوا جلوگیری گردد. در حال حاضر ۸۰ درصد آلودگی کلان شهرها به خودروها مربوط می‌شود و این در حالیست که بر اساس قانون برنامه

که نروژ و ایران هر دو بر اساس کنوانسیون‌های بین‌المللی (۵۰) موظف به کاهش انتشار آن هستند و جلوگیری از انجام پژوهش در زمینه کاهش انتشار آن، با روح و اهداف این کنوانسیون‌ها در تضاد است. پژوهش دیگر هم مربوط به توربین‌های بادی بود که استفاده از آنها در کشورهای در حال توسعه چون ایران می‌تواند زمینه‌ساز استفاده بیشتر از انرژی‌های پاک و کم شدن مصرف سوخت‌های فسیلی به عنوان یکی از مهمترین منابع انتشار انواع آلاینده‌های هوا باشد.

۳-۵. آثار تحریم‌ها بر اصول و تعهدات بین‌المللی

زیست‌محیطی

توسعه پایدار: تحریم‌های بین‌المللی با پیامدهای بسیار منفی که برای اقتصاد و محیط زیست کشور دارند و با محروم کردن کشور از منابع اصلی درآمدهای خود بزرگترین مانع را بر سر راه توسعه کشور بوجود آورده‌اند، به گونه‌ای که در گزارش‌های ملی و بین‌المللی بسیاری (نظیر گزارش کنگره آمریکا) آمده است، تحریم‌ها رشد اقتصادی ایران را منفی کرده‌اند و یکی از عوامل اصلی تورم، سقوط ارزش پول ملی و رکود تولید در ایران هستند. از این حیث به نظر می‌رسد که اعمال تحریم‌ها با اصل ۵ «اعلامیه ریو» (۵۱) که همه کشورها و دولت‌ها را به ریشه‌کنی فقر، به عنوان یکی از الزامات اصلی توسعه پایدار کشورها تشویق می‌کند، ناسازگار است. ایجاد مانع بر سر راه توسعه ایران به عنوان کشوری در حال توسعه، از راه اعمال تحریم، با اهداف «دستور کار ۲۱» (۵۲) هم در تضاد است؛ چرا که یکی از اهداف اصلی این دستور کار توسعه پایدار کشورها است و از جمله در پاراگراف ۱.۴ مقدمه فصل نخست آن گفته می‌شود که: «اهداف توسعه‌ای و زیست‌محیطی دستور کار ۲۱ مستلزم جریان یافتن چشمگیر منابع جدید و اضافی مالی به کشورهای در حال توسعه است، تا بتوانند هزینه‌های فزاینده‌ای را با آنها پوشش دهند که آنها باید برای انجام اقداماتی پرداخت گردد که برای مواجهه با مسائل زیست محیطی کره زمین و سرعت بخشیدن به توسعه پایدار، لازم است...». تأثیر تحریم‌ها بر توسعه کشورها، با قطعنامه ۴ دسامبر ۱۹۸۶ مجمع عمومی که با عنوان «اعلامیه حق

چارچوب استانداردهای جهانی در پالایشگاه‌های ایران، مصرف زیاد این ماده سوختی در اغلب شهرهای کشور بالاخص تهران، بر میزان آلاینده‌های هوا روز به روز افزوده شد (۲). کنگره آمریکا طی گزارشی در سال ۲۰۱۴ به آثار تحریم‌ها بر واردات بنزین به ایران اشاره نموده است: «در مارس ۲۰۱۰، کمی قبل از به تصویب رساندن قانون تحریم‌های جامع ایران، تعدادی از تأمین‌کنندگان بنزین ایران، با پیش‌بینی تصویب این قانون، اعلام نمودند که از فروش بنزین به ایران امتناع کرده یا خواهند کرد و عده‌ای دیگر نیز پس از تصویب آن، از فروش بنزین به ایران سر باز زدند. عده‌ای از کارشناسان معتقدند که با این مصوبه مقدار بنزین انتقالی به ایران از ۱۲۰ هزار بشکه به حدود ۳۰ هزار بشکه در روز کاهش یافت، اگرچه واردات بنزین ایران بعدها به حدود ۵۰ هزار بشکه در روز ارتقاء یافت» (۴). همچنین پاراگراف ۷۲ گزارش ۴ اکتبر ۲۰۱۳ دبیرکل به مجمع عمومی سازمان ملل به تأثیر تحریم‌ها بر آلودگی هوا اشاره دارد: «برخی گزارش‌ها تأیید می‌کنند که اعمال تحریم‌ها بر واردات سوخت، موجب کمبود سوخت پالایش شده مورد نیاز برای خودروها در ایران شده است و باعث استفاده از بنزین با کیفیت پایین شده است که موجب افزایش ناگهانی و بسیار زیاد آلودگی هوا شده است» (۵).

۴-۲-۵. اخلاص در روند آموزشی دانشجویان ایرانی در

خارج از کشور

تحریم‌های اعمال شده بر ایران، برای دانشجویان ایرانی در خارج از کشور مشکلات زیادی را ایجاد نموده است که از جمله آنها تحصیل در برخی رشته‌ها یا انتخاب برخی موضوعات پژوهشی است. به طور مثال عنوان پروژه تحقیقاتی دو تن از دانشجویان ایرانی در دانشگاه NTNU نروژ (حمیده کفاش و بابک اخلاقی) «کاهش میزان دی‌اکسید کربن، به ترتیب در فرآیند تولید آلومینیوم و فرومگنز» و موضوع پژوهش مهدی قانع دانشجوی ایرانی دیگر «تحلیل دینامیکی توربین‌های بادی شناور» بود (۴۹). یکی از پژوهش‌های دو دانشجوی مورد اشاره، مربوط به کاهش میزان دی‌اکسیدکربن بوده که از جمله عوامل آلاینده هوا و گازهای گلخانه‌ای است

باید در همه کشورها تقویت یابد، بویژه در کشورهای در حال توسعه، در این ارتباط باید از جریان آزاد اطلاعات علمی به روز شده و انتقال تجربه پشتیبانی شود و به آن کمک شود، تا حل مسائل زیست‌محیطی تسهیل شود؛ فناوری‌های زیست‌محیطی باید به گونه‌ای در اختیار کشورهای در حال توسعه گذاشته شود که گسترش وسیع آنها را بدون آنکه بار اقتصادی برای کشورهای در حال توسعه داشته باشد، تشویق کند. در «منشور جهانی طبیعت» (۵۶) هم در چند مورد، به اهمیت کسب دانش (بخش مقدمه)، علم و فناوری (بند ۸) و دانش‌افزایی درباره طبیعت از راه پژوهش علمی (بند ۱۸)، برای حفظ طبیعت و استفاده بهینه از آن تأکید شده است و بنابراین تحریم‌هایی که در این زمینه بر کشورها تحمیل می‌شود، با مفاد این منشور هم ناسازگار است.

حاکمیت بر منابع طبیعی: تحریم‌های زیادی بخش نفت و پتروشیمی ایران را هدف گرفته است و موجب شده است که این دو بخش اقتصاد ایران آسیب زیادی ببیند و صادرات ایران در این دو بخش بسیار کاهش و متناسب با آن درآمدهای ارزی ایران هم بسیار تقلیل پیدا کند، که خود بر بخش‌های دیگر اقتصاد ایران و زندگی مردم عادی ایران تأثیر منفی بسیاری داشته است. با توجه به آنکه در کشورهایی چون ایران، منبع اصلی درآمد کشور فروش نفت و پس از آن محصولات نفتی است، می‌توانیم بگوییم که محروم کردن مردم ایران از درآمدهای نفتی به معنای تأثیرگذاری بر روی معاش آنها است. از این نظر به نظر می‌رسد اعمال این بخش از تحریم‌ها با آنچه در بند ۲ ماده ۱ میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی که آمده است: «همه ملت‌ها می‌توانند برای نیل به اهداف خود، در ثروت و منابع طبیعی خود بدون لطمه زدن به تعهدات ناشی از همکاری اقتصادی بین‌المللی مبتنی بر اصل نفع متقابل و حقوق بین‌الملل، آزادانه تصرف کنند. در هیچ موردی نمی‌توان ملتی را از وسیله معاش خود محروم کرد»، ناسازگار است.

مسئولیت مشترک اما متفاوت: همچنین اعمال تحریم‌های ایالات متحده و کشورهای عضو اتحادیه اروپا که در شمار کشورهای توسعه‌یافته هستند، علیه ایران با مسئولیت‌هایی که

توسعه» (۵۳) شناخته می‌شود، ناسازگار است که در ماده ۱ آن گفته می‌شود «حق بر توسعه یک حق مسلم انسانی است که به خاطر آن هر انسانی و همه افراد حق مشارکت در توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی و کمک به آن و برخورداری از آن را دارند، توسعه‌ای که در آن کلیه حقوق و آزادی‌های اساسی بشری به طور کامل قابل تحقق باشد». در «اعلامیه وین و برنامه‌ای برای اقدام» (۵۴) که سند نهایی کنفرانس سازمان ملل درباره حقوق بشر در ۲۵ ژوئن ۱۹۹۳ بود هم حق توسعه به عنوان حقی مسلم و به عنوان بخشی از حقوق اساسی بشری شناخته شده است و در ماده ۱۴ آن تأکید شده است که «فقر مانع برخورداری از حقوق بشر می‌شود». از این منظر، پیامدهایی که تحریم‌ها برای اقتصاد ایران به دنبال داشته‌اند و موانعی که بر سر راه توسعه کشور ایجاد کرده‌اند، با اهداف این اسناد سازمان ملل هم منافات دارد.

انتقال دانش و فناوری: در بسیاری از تحریم‌هایی که علیه ایران اعمال شده است، از جمله در تحریم‌های ایالات متحده و شورای امنیت، انتقال دانش و فناوری و اطلاعات به ایران مشمول تحریم‌هایی شده است که حتی موجب جلوگیری از ادامه تحصیل دانشجویان ایرانی در اروپا و ادامه پژوهش درباره موضوعات زیست‌محیطی شده است. از این نظر نیز به نظر می‌رسد تحریم‌های بین‌المللی با مفاد و اهداف اسناد بین‌المللی بسیاری ناسازگار است. در وهله نخست، این تحریم‌ها با بند (ب) ماده ۱۵ «میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی» (۵۵) که «بهره‌مندی از منافع پیشرفت علمی و کاربردهای آن، از سوی دولت‌های طرف میثاق، به رسمیت شناخته شده است»، ناسازگار است. همچنین تحریم ایران در زمینه ورود و انتقال دانش و فناوری، با اصل ۹ اعلامیه ریو که کشورها را به تبادل دانش و فناوری علمی و انتقال فناوری برای تقویت توسعه پایدار فرا می‌خواند، ناسازگار است. همین ناسازگاری‌ها را می‌توانیم در اعمال تحریم‌ها با مفاد اعلامیه استکهلم و بویژه با اصل ۲۰ آن، مشاهده کنیم که بیان می‌شود: «تحقیق و توسعه علمی در زمینه مسائل زیست‌محیطی هم در سطح ملی و هم به صورت چندملیتی

حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ناسازگار است که در بند ۱ آن «دولت‌های طرف میثاق... حق هرکس به بهره‌مندی از بالاترین سطح قابل حصول سلامت جسمی و روانی را به رسمیت می‌شناسند» و در جز (ب) بند ۲ آن هم یکی از اقداماتی که دولت‌ها باید برای تحقق کامل این حق انجام دهند، «بهبود همه ابعاد بهداشت زیست‌محیطی و صنعتی» است.

حق بر استاندارد زندگی مناسب: بر همین مبنا، می‌توان گفت که اعمال تحریم‌ها با مفاد «اعلامیه جهانی حقوق بشر» (۶۰) و از جمله بند ۱ ماده ۲۵ آن ناهمخوان است که می‌گوید: «هر کسی حق دارد که از استاندارد زندگی برخوردار باشد که برای سلامت و آسایش خود و خانواده‌اش لازم است، شامل غذا، پوشاک، مسکن و مراقبت پزشکی و خدمات اجتماعی مورد نیاز و حق برخورداری از امنیت در زمان بیکاری، بیماری، از کارافتادگی، بیوگی، سالمندی یا دیگر موارد نبود سرزندگی، در اوضاعی که فراتر از اختیار اوست». تحریم‌های اعمال شده بی‌گمان بر استاندارد زندگی مردم ایران و مولفه‌هایی که در بند ۱ ماده ۲۵ اعلامیه جهانی حقوق بشر آمده است، تأثیر منفی گذاشته است. افزون بر این می‌توان گفت که اعمال تحریم‌ها با توجه به تأثیری که بر روی محیط زیست ایران و کیفیت زندگی مردم داشته است، با اصل ۱ اعلامیه استکهلم که در آن «وضع بسنده زندگی» (۶۱)، در کنار آزادی و برابری، در محیطی که کیفیت آن یک زندگی با کرامت و آرامش را برای انسان فراهم می‌کند، از حقوق بنیادین انسان شناخته شده است»، ناسازگار است. همچنین می‌توان گفت که اعمال این دسته از تحریم‌ها با «ارتقای استانداردهای زندگی، اشتغال کامل و اوضاع اقتصادی و اجتماعی توسعه» که براساس بند (a) ماده ۵۵ «منشور سازمان ملل متحد» (۶۲) سازمان ملل آنها را تشویق خواهد کرد، ناهمخوان است؛ چرا که تحریم‌ها بر همه آنها در ایران و کشورهای تحریم شده دیگر تأثیر منفی گذاشته است.

همکاری‌های بین‌المللی: به استناد گزارش‌های نهادهای بین‌المللی چون بانک جهانی، تحریم‌ها عامل توقف یا کندی اجرای پروژه‌هایی در ایران بوده‌اند که برای محیط زیست ایران

این کشورها در قبال توسعه پایدار کشورهای در حال توسعه در اعلامیه ریو دارند، ناسازگار است. از این نظر، اعمال تحریم‌ها علیه ایران با بخش ۷ مقدمه اعلامیه کنفرانس سازمان ملل درباره «محیط زیست انسانی» (۵۷)، موسوم به اعلامیه استکهلم، که در بخشی از آن گفته می‌شود: «همچنین برای تهیه منابع لازم برای حمایت از کشورهای در حال توسعه در انجام وظایفشان در این زمینه (مسائل زیست‌محیطی جهان امروز) همکاری بین‌المللی لازم است» و اصل ۸ این اعلامیه که «توسعه اقتصادی و اجتماعی را در تضمین محیط زیستی سرزنده و پویا، برای مهیا ساختن شروط لازم برای بهبود کیفیت زندگی انسان بر روی کره زمین دارای اهمیت بنیادین می‌داند»، منافات دارد. افزون بر اینها، می‌توان گفت که اعمال تحریم‌ها با مفاد قطعنامه ۸ سپتامبر سال ۲۰۰۰ مجمع عمومی سازمان ملل موسوم به «اعلامیه هزاره سازمان ملل» (۵۸) که در آن بر لزوم ریشه‌کنی فقر و ضرورت کمک به توسعه پایدار کشورها تأکید می‌شود و به ویژه با بخش چهارم آن که به «حفاظت از محیط زیست مشترک ما» (۵۹) مربوط است، ناسازگار است.

حقوق نسل‌های آینده: همچنین این تحریم‌ها با توجه به آنکه امکان در اولویت قرار گرفتن محیط زیست را از ایران می‌گیرد و موجب انواع آلودگی‌ها می‌گردد، با اصل ۲ اعلامیه استکهلم که در آن گفته می‌شود: «منابع طبیعی زمین از جمله هوا، آب، زمین، گونه‌های گیاهی و جانوری و بویژه نمونه‌های شاخص زیست‌بوم‌های طبیعی، باید برای بهره‌گیری نسل‌های کنونی و آینده از راه برنامه‌ریزی و مدیریت هرچه مناسب‌تر پاسداری شوند» و همچنین اصل ۳ اعلامیه ریو که بیان می‌دارد: «حق توسعه باید مشروط بر این باشد که نیاز نسل کنونی و آینده، با توجه به توسعه و محیط زیست، بطور عادلانه مراعات شود»، هم ناسازگار است.

حق بر سلامت: تحریم‌ها موجب توقف یا کندی اجرای پروژه‌های آب و فاضلاب در شمال، مرکز و جنوب ایران شده‌اند و در واقع بدین ترتیب بر سلامت مردم و محیط زیست ایران تأثیر منفی گذاشته‌اند. با توجه به این دسته از پیامدها می‌توانیم بگوییم که تحریم‌ها با ماده ۱۲ میثاق بین‌المللی

تحریم‌ها با اصل ۲۵ اعلامیه ریو که صلح، توسعه و حفاظت از محیط زیست را دارای وابستگی متقابل می‌داند و همچنین اعلامیه مشترک سران کشورهای عضو شورای امنیت (۶۳) در سال ۱۹۹۲ که زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی و اکولوژیکی را سرچشمه‌های تهدید صلح و امنیت جهانی در دوران حاضر می‌داند، ناسازگار است. از سوی دیگر بنظر می‌رسد که نقش‌آفرینی شورای امنیت در اعمال تحریم‌هایی که دارای پیامدهای قابل پیش‌بینی زیست‌محیطی است، با اصل ۲۵ اعلامیه استکهلم هم ناسازگار است که می‌گوید: «کشورها باید مطمئن شوند که سازمان‌های بین‌المللی نقشی هماهنگ، کارآمد و پویا را برای حمایت و بهبود محیط زیست بازی می‌کنند».

۶. نتیجه‌گیری

این تحقیق در راستای بررسی دو فرضیه صورت پذیرفته است. بنا بر فرضیه اول اعمال تحریم‌ها در مورد ایران زمینه‌ساز پیامدهای منفی بر محیط زیست نظیر کاهش منابع درآمد ارزی دولت بر اثر محدودیت در فروش نفت، ایجاد محدودیت در انتقال دانش و فناوری، محدودیت در واردات بنزین، اخلاص در روند آموزشی دانشجویان ایرانی در خارج از کشور و... می‌باشد؛ به گونه‌ای که محیط زیست از شمار اولویت‌های دولت و مردم خارج شده است. گذشته از این آثار، تحریم اوضاع اقتصادی را در ایران به جایی کشانده است که زندگی را برای مردم ایران دشوار و توسعه و رشد اقتصادی کشور را متوقف نموده است. در چنین اوضاعی به طور معمول در هیچ جامعه‌ای توجه به محیط زیست و مسائل آن در اولویت و کانون توجه دولت و مردم قرار نمی‌گیرد و حتی ممکن است تخریب و بهره‌گیری بی‌حساب و کتاب از محیط زیست هم دارای توجیه به نظر برسد. از این نظر یکی دیگر از آثار تحریم‌ها برای محیط زیست، خارج کردن آن از اولویت‌های اصلی توجه دولت و مردم است. تأثیر فشار تحریم‌ها بر تصمیم‌گیری‌های شتاب‌زده همانند اجرای قانون هدفمندی یارانه‌ها را می‌توان از دیگر آثار تحریم‌ها برای محیط زیست کشور دانست، که همان‌گونه که اشاره گردید، گفته می‌شود در

و زندگی میلیون‌ها نفر از مردم ایران از اهمیت ویژه برخوردار هستند. ایالات متحده آمریکا در مسیر پرداخت وام از سوی بانک جهانی برای پروژه‌هایی که عمدتاً زیست‌محیطی یا مربوط به حوزه سلامت بوده‌اند، به ایران سنگ‌اندازی کرده است. افزون بر این‌ها، تحریم‌ها با موانعی که بر سر راه مدیریت زیست‌محیطی و دفع آلاینده‌های مهمی چون پی‌سی‌بی‌ها ایجاد کرده‌اند، با جلوگیری از اجرا و پیشرفت طرح‌هایی که موجب توانمندی ایران به انجام ارزیابی‌های زیست‌محیطی می‌شود و با جلوگیری از به روز شدن گزارش‌های زیست‌محیطی ایران و وارد کردن اهداف کنوانسیون‌های بین‌المللی در برنامه‌ریزی‌های بخشی و توسعه ملی، بر سر راه اجرای کنوانسیون‌های زیست‌محیطی مهمی چون «کنوانسیون استکهلم درباره آلاینده‌های آروگانیک پایدار»، «کنوانسیون تنوع بیولوژیکی» و «کنوانسیون تغییرات آب و هوایی» و دستیابی به اهداف آنها که خواست جامعه جهانی است، دشواری‌های زیادی آفریده‌اند. اجرای این کنوانسیون‌ها نقش مهمی در رفع مسائل زیست‌محیطی کنونی زمین همانند تخریب لایه ازن و مه‌ساز یا سازگاری با تغییرات آب و هوایی و حفظ تنوع زیستی آن دارد. از این رو به نظر می‌رسد که از این دیدگاه اعمال تحریم‌های بین‌المللی با اصل ۷ اعلامیه ریو که می‌گوید: «کشورها باید در حفاظت و حمایت و احیای سلامت و یکپارچگی زیست بوم کره زمین با هم همکاری کنند» و همچنین اصل ۲۷ این اعلامیه که اذعان می‌دارد «کشورها و انسان‌ها با اعتماد کامل و با روحیه همکاری و مشارکت، در اجرای اصول این بیانیه و گسترش قوانین بین‌المللی برای توسعه مستمر همکاری کنند»، نیز ناسازگار است.

حفظ صلح و امنیت بین‌المللی: تا آنجا که به تحریم‌های اعمال شده از سوی شورای امنیت سازمان ملل مربوط است، با توجه به پیامدهای این تحریم‌ها، می‌توان گفت که عملکرد شورای امنیت با ماده ۲۴ منشور هم ناسازگار است، که پس از آنکه در بند ۱ آن اعضای ملل متحد مسئولیت اصلی حفظ صلح و امنیت بین‌المللی را بر عهده شورا می‌گذارند، در بند ۲ گفته می‌شود که شورای امنیت در انجام این وظایف بر اساس اهداف و اصول ملل متحد اقدام خواهد کرد...». از این نظر،

حفاظت از محیط زیست در تضاد است. بر فرض آنکه تحریم را ابزار کارآمد و مشروعی بدانیم، لازم است که پیش از مقرر کردن و اعمال هرگونه تحریمی علیه هر کشوری، افزون بر ارزیابی‌ها و پیش‌بینی‌هایی که درباره آثار حقوق بشری آن باید انجام گیرد، ارزیابی‌ها و پیش‌بینی‌های لازم درباره پیامدهای زیست‌محیطی چنین تحریم‌هایی هم انجام گیرد. همچنین ما هم می‌توانیم بر این نکته پا فشاری کنیم، که لازم است در دوره زمانی اجرای تحریم‌ها، همواره پیامدهای زیست‌محیطی آنها رصد و ارزیابی شود و در صورت لزوم در نوع و شیوه اعمال آنها، تجدیدنظر و تعدیل لازم صورت گیرد. در مورد تحریم‌های شورای امنیت، کشورهای یک منطقه و همسایه‌های کشور تحریم‌شونده نیز می‌توانند در خصوص این موضوع، بر اساس ماده ۵۰ منشور، برای یافتن راه‌حلی برای این مسأله با شورا مشورت نمایند. مع ذالک با توجه به اینکه متأسفانه اولویت اول اغلب کشورها خصوصاً جهان سوم حفاظت از محیط زیست نمی‌باشد و درگیر مشکلات داخلی خود می‌باشند و محیط زیست را حتی آگاهانه و گاه ناآگاهانه آلوده می‌کنند؛ در عمل به حقی که در ماده ۵۰ منشور پیش‌بینی شده است توجهی ندارند.

۷. تقدیر و تشکر

از تمام عزیزانی که در تهیه و تدوین این مقاله بنده را یاری نمودند، بخصوص اساتید راهنما و مشاور و همچنین مدیر اجرایی مجله دکتر الهه پارسا، کمال تقدیر و تشکر را دارم.

۸. سهم نویسندگان

علی صابرپور نگارش و تألیف مقاله، مسعود اخوان فرد و غلامحسین مسعود: راهنمایی، مشاور و نظارت بر اجرای کار

۹. تضاد منافع

هیچ‌گونه تعارض منافی از سوی نویسندگان اعلام نگردیده است.

مناطق از کشور به افزایش استفاده از چوب، هیزم و بوته به عنوان سوخت انجامیده است؛ رویدادی که می‌تواند برای محیط زیست شکننده و جنگل‌ها و مراتع آسیب دیده ایران در صورت تداوم فاجعه بار باشد. بنا بر فرضیه دوم از آنجا که اعمال تحریم‌ها موجب تنبیه دسته جمعی و فشار بر کل یک جامعه می‌شوند، با اصول و تعهدات پذیرفته شده بین‌المللی مندرج در منشور سازمان ملل متحد، میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، اعلامیه جهانی حقوق بشر، منشور جهانی طبیعت، اعلامیه حق توسعه، دستور کار ۲۱، اعلامیه استکهلم، اعلامیه ریو، اعلامیه وین و برنامه‌ای برای اقدام و همچنین اعلامیه هزاره سازمان ملل نظیر توسعه پایدار، انتقال دانش و فناوری، حاکمیت بر منابع طبیعی، مسئولیت مشترک اما متفاوت، حقوق نسل‌های آینده، حق بر سلامت، حق بر استاندارد زندگی مناسب، همکاری‌های بین‌المللی و حفظ صلح و امنیت بین‌المللی ناسازگار است. این پیامدها نشان می‌دهند که نه تنها تحریم‌ها ابزار قابل اطمینانی برای رسیدن به اهداف اعمال‌کنندگان‌شان نیستند، بلکه با تأثیرگذاری منفی بر زندگی و اوضاع زیست مردم کشورهای تحریم شده با بسیاری از اصول و تعهدات بین‌المللی هم در تضاد هستند. پیامدهای زیست‌محیطی منفی تحریم‌های بین‌المللی بخصوص تحریم‌های شورای امنیت، اقدام شورا در وضع تحریم علیه کشورها را در تضاد با مأموریت‌ها و وظایف آن ارکان و بخش‌هایی از سازمان ملل قرار می‌دهد که پیگیر توسعه کشورها، رفع فقر، حفظ محیط زیست، رفع تبعیض، ارتقای حقوق زنان، کودکان، اقلیت‌ها و... هستند. در همین ارتباط با توجه به آنکه به دلیل پیشرفت‌های علمی و فناوری و در اختیار بودن نتایج پژوهش‌های علمی در مورد پیامدهای تحریم‌های گذشته، پیش‌بینی پیامدهای منفی زیست‌محیطی تحریم‌های شورای امنیت و تحریم‌های آمریکا و اتحادیه اروپا با اطمینان زیادی ممکن است؛ می‌توانیم بگوییم که شورای امنیت، ایالات متحده آمریکا و اتحادیه اروپا از چنین پیامدهایی آگاهی دارند و در واقع با علم به چنین پیامدهایی علیه کشورهای دیگر تحریم وضع و اعمال می‌کنند. چنین اقدامی بی‌گمان با لزوم حفظ حقوق بنیادین انسان‌ها و لزوم

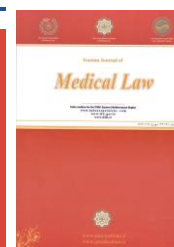
References:

1. Carter BE. International economic sanctions: Improving the haphazard US legal regime. *California Law Review*. 1987;4(75):1159-274.
2. End of sanctions to help Iran deal with environmental crisis. Washington: VOA. Available at: <https://ir.voanews.com/a/iran-environment/3154537.html>. [20 Jan 2016]. (Persian).
3. Sanctions and the environment; Attack on the defenseless castle. London: BBC Farsi. Available at <https://www.bbc.com/persian/blog-viewpoints-48168694>. [15 Sep 2019]. (Persian).
4. Katzman K. Iran Sanctions. CRS REPORT Prepared for Members and Committees of Congress, Congressional Research Service. Available at: www.crs.gov. 2016.
5. Situation of human rights in the Islamic Republic of Iran. United Nations: General Assembly, Sixty- eighth session, Agenda item 69. [4 Oct 2013].
6. Sanctions and Environment. Tehran: fararu. Available at: www.fararu.com/fa/news/239205. [6 July 2015]. (Persian).
7. What is the souvenir of the nuclear agreement for Iran's environment / Now water, soil, air and animals are getting better. Tehran: khabar online. Available at: <https://www.khabaronline.ir/news/436785>. [16 July 2015]. (Persian).
8. What are the inflationary effects of implementing the second phase of targeted subsidies. Tehran: Dana News Agency. Available at: <http://danakhabar.com/fa/news//1168108>. [3 Feb 2015]. (Persian).
9. The head of the Forests Organization announced a 21% increase in firewood fuel with targeted subsidies. Tehran: Biznews. Available at: <http://biznews.ir/vdcjoeev.uqexhzsffu.html>. [4 March 2021]. (Persian).
10. Impact of sanctions on Iran's environment; From reducing waste production to double pressure on the environment to provide maximum food. Tehran: Entekhab. Available at: www.Entekhab.ir/fa/news/553433. [8 June 2020]. (Persian).
11. Invasion of wildlife due to the high price of meat. Tehran: Travel World Analytical News Base. Available at: <https://www.donyayesafar.com/n/13108>. [24 June 2019]. (Persian).
12. Sanctions and Environment Paper. Tehran: Sarvnews. Available at: www.sarvnews.com. [4 March 2016]. (Persian).
13. Improper extraction of sand from riverbeds is an environmental threat. Tehran: Islamic Republic News Agency. Available at: www.irna.ir/news/80785647. [24 Aug 2013]. (Persian).
14. Sand wounds on riverbeds / monitoring is not enough. Tehran: Mehr News Agency. Available at: www.mehrnews.com/news/4503872. [19 Jan 2019]. (Persian).
15. Asghari M, Rafsanjanipoor S. The Impact of Foreign Direct Investment on the Environmental Quality of Selected MENA Countries. *Quarterly Journal of Economic Development Research*. 2013;(9):1-30. (Persian).
16. Report No. 38360-IR; Islamic Republic of Iran Power Sector Note, Document of The World Bank, Sustainable Development Department, Middle East and North Africa Region. 2009:20-21.
17. Report No. ICR00001028; Implementation Completion and Results Report (IBRD-45510) on A Loan in the Amount of US\$ 145.0 Million to the Tehran Sewerage Company For a Tehran Sewerage Project- Phase 1, Document of The World Bank, Sustainable Development Department, Middle East Country Department, Middle East and North Africa Region. 2009.
18. Report No. ICR1780; Implementation Completion and Results Report (IBRD- 47830) on A Loan in the Amount of US\$ 224 Million to the Islamic Republic of Iran for the Northern Cities Water and Sanitation Project, Document of The World Bank, Sustainable Development Department, Middle East and North Africa Region 2012:1-2.
19. Report No. ICR00001441; Implementation Completion and Results Report (Loan No.: IBRD-47380) on A Loan in the Amount of US\$ 279.00 Million to the Islamic Republic of Iran For a Ahwaz and Shiraz Water Supply and Sanitation Project, Document of The World Bank, Finance, Private Sector and Infrastructure Group, Middle East and North Africa Region. 2010.
20. Report No. IRC2589; Implementation Completion and Results Report (IBRD- 47820) on A Loan in the Amount of US\$ 120 Million to the Islamic Republic of Iran for the Alborz Integrated Land and Water Management Project, Document of The World Bank, Sustainable Development Department, Middle East and North Africa Region. 2013.
21. Report No. 22290; Implementation Completion Report (CPL-35830; SCPD- 3583S) On A Loan In The Amount Of US\$165 Million To The Islamic Republic Of Iran For A Power Sector Efficiency Improvement Project, Document of The World Bank, for official use only, Finance, Private Sector and Infrastructure, Maghreb Department, Middle East and North Africa Regional Office. 2001:2-6.
22. Report No. ICR00001207; Implementation Completion and Results Report (Loan No.: IBRD-47550) on A Loan in the Amount of US\$ 220 Million to the Islamic Republic of Iran for the Bam Emergency Reconstruction Project, Document of The World Bank, Sustainable Development Department, Middle

- East Country Department, Middle East and North Africa Region. 2010.
23. Global Environment Facilities. Tehran: Comprehensive energy portal. Available at: <http://www.energyenergy.ir>. [6 Feb 2015]. (Persian).
24. Slavin B. Obama administration holds up environmental grants to Iran, Al Monitor. Available at: <http://al-monitor.com/pulse/originals/2014/06/us-iran-nuclear-talks.html>. 2014.
25. Esmaili A. The need for an environmental strategy in the oil, gas and petrochemical industries. *Journal of Exploration and Production*. 2010;9(72):30-3. (Persian).
26. Razavi H. Energy and Climate Change: India's Opportunity to Unleash a Technology Revolution. *Global Journal of Emerging Market Economies*. 2009;1(3):351-77.
27. Attack of sanctions on the environmentally defenseless castle. Tehran: Javan Online. Available at: <https://www.Javann.ir/004260>. [9 July 2019]. (Persian).
28. The Impact of Lifting Sanctions on Iran's Environment. Tehran: Aftab News Agency. Available at: <https://aftabnews.ir/fa/news/313139>. [12 Aug 2015]. (Persian).
29. Sanctions move Iran from clean fuels to fuel oil. London: Iran International. Available at: www.iranintl.com. [21 Aug 2019]. (Persian).
30. US sanctions are the main obstacle to Iran's move towards clean energy. Tehran: Iran's economic assets. Available at: www.daraian.com. [22 Aug 2019]. (Persian).
31. Tactics to break the oil embargo. Tehran: Signal. Available at: www.isignal.ir. [3 Sep 2019]. (Persian).
32. Sanction fire on the lives of gas associated with oil. Tehran: Mize Naft. Available at: www.mizenaft.com. [9 Nov 2019]. (Persian).
33. Loss of 1.5 billion dollars from burning liquefied natural gas in South Pars. Tehran: T News. Available from: <http://tnews.ir/news/c3c5183172106.html?refc=3>. [15 Dec 2020]. (Persian).
34. Egwurugwu J, Nwafor A, Oluronfemi O, Iwuji S, Alagwu E. Impact of prolonged exposure to oil and gas flares on human renal functions. *Int Res J Medical Sci*. 2013;1(11):9-16.
35. Gobo A, Richard G, Ubong I. Health impact of gas flares on Igwuruta/Umuechem communities in Rivers State. *Journal of Applied Sciences and Environmental Management*. 2009;13(3):27-33.
36. Atuma MI, Ojeh VN. Effect of Gas Flaring on Soil and Cassava Productivity in Ebedei, Ukwuani Local Government Area, Delta State, Nigeria. *Journal of Environmental Protection*. 2013;4(10):1054-66.
37. Sanchez PA. Properties and Mismanagement of Soil in the Tropics. Cambridge: Cambridge University Press; 1976.
38. Ogidiolu A. Effects of Gas Flaring on soil and vegetation characteristics in oil producing Region of Niger Delta Nigeria. *International Journal of Ecology and Environmental Dynamics*. 2003;1(1):47-53.
39. In the Paris Agreement, the commitment to reduce greenhouse gas emissions by 4% remained with Iran. Tehran: Iran Environment News Agency. Available at: <http://www.environments.ir>. [25 Sep 2018]. (Persian).
40. Vahabpour A, Shojaei SM, Tahmasbzadeh M, Rasouli F. Study of the environmental effects of burner gas in Iran and its importance in line with the country's obligations in the Paris Agreement. *Quarterly Journal of Strategic Studies in Public Policy*. 2018;8(27):133. (Persian).
41. Joining the Paris Agreement; Flaming tough economic sanctions. Tehran: Pars News. Available at: www.parsnews.com. [5 Feb 2019]. (Persian).
42. Obligations of the Paris Agreement, in line with domestic goals. Tehran: Etemad News. Available at: <http://www.etemadnewspaper.ir>. [16 Feb 2019]. (Persian).
43. Automotive Industry in Iran, Challenges and Strategies. Tehran: Daneshjoo News Agency. Available at: www.snn.ir/fa/news/86348. [21 July 2020]. (Persian).
44. Perspectives of the Iranian car industry after the re-exit of Peugeot-Citroen. Tehran: Mashreq. Available at: www.mashreqnews.ir/news/862952. [9 June 2018]. (Persian).
45. Sanctions also affected scrap cars. Tehran: Bahar News. Available at: www.baharnews.ir/news/196088. [21 Jan 2020]. (Persian).
46. After two years of parliamentary approval; The Clean Air Law does not have a specific budget yet. Tehran: Pana News Agency. Available at: <http://www.pana.ir/news/1006202>. [18 Jan 2020]. (Persian).
47. Iran Khodro exempts from installing air pollution filters in trucks due to sanctions. Tehran: Radio Farda. Available at: www.radiofarda.com. [15 Jan 2020]. (Persian).
48. The Impact of Lifting Sanctions on Iran's Environment. Tehran: Islamic Republic News Agency. Available at: www.irna.ir/news/81716261. [12 July 2015]. (Persian).
49. Expulsion of three Iranian doctoral students from NTNU University in Norway. Tehran: Blog Under the Norwegian Sky. Available at: <http://skyofnorway.blogspot.com/1393/03/03/post-103>. [20 June 2014]. (Persian).

50. Abdollahi M, Mashhadi A, Faryadi M. Air Protection Law. Tehran: Mizan Legal Foundation; 2012. (Persian).
51. Rio Declaration. 1992.
52. Agenda 21. 1992.
53. Declaration on the Rights to Developmen. 1986.
54. Vienna Declaration and Programme of Action. 1993.
55. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. 1996.
56. World Charter for Nature. 1983.
57. Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment. 1972.
58. United Nations Millennium Declaration. 2000.
59. Protecting our common environment.
60. Universal Declaration of Human Rights. 1943.
61. Adequate conditions of life.
62. Charter of the United Nations. 1945.
63. Note By The President Of The Security Council, United Nations, Security Council, S/23500, Distr- General, Original: English. 1992. [31 Jan 1992].

ORIGINAL ARTICLE

Impact of sanctions from the perspective of international environmental commitments with emphasis on Iran

Ali Saberpour¹ , Masoud Akhavan Fard^{2*} , Gholamhossein Masoud³

1. Department of Law, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran.

2. Department of Law, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran. Assistant Professor of Islamic Azad University, North Tehran Branch.

3. Department of Law, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Received: 25 February 2021

Accepted: 29 May 2021

Published online: 25 October 2021

Keywords:

Sanction
Commitments
International
Environment
Iran

ABSTRACT

Background and Aim: Sanctions in international law are a set of coercive measures aimed at forcing governments, international actors or Individuals not committed to the norms of international law or to follow the wishes and policies of the institution that imposes sanction. The purpose of this study is to show the consequences of international sanctions on the environment. Considering the importance of environmental protection and its integrity, the commitments of various countries and international organizations in the preservation and reconstruction of the environment, as well as the fundamental human rights recognized in international instruments and taking account of the environmental implications of sanctions; Measure their compatibility with these obligations and fundamental rights.

Materials and Methods: This Research is of Theoretical Type, the Research Method is Descriptive-Analytical, the Method of Data Collection is Library and has Been Done by Referring to Documents, Books and Articles.

Findings: Imposition of sanctions on Iran has negative consequences for the environment, such as reducing government foreign exchange earnings due to restrictions on oil sales, transfer of knowledge and technology, gasoline imports, disrupting the educational process of Iranian students abroad and...; In such a way that the environment is out of the priorities of the government and the people.

Ethical considerations: In Order to Organize this Research, While Observing the Authenticity of the Texts, Honesty and Fidelity Have Been Observed.

Conclusion: Since sanctions impose collective punishment and pressure on an entire society, it is inconsistent with the accepted principles and obligations mentioned in international instruments.

* Corresponding Author:

Masoud Akhavan Fard

Address: Department of Law,
Najafabad Branch, Islamic Azad
University, Najafabad, Iran.

North Tehran Branch, Islamic Azad
University, Tehran, Iran.

Postal Code: 16511-53311

Telephone: 21-77009800

Email: mfardlaw@yahoo.com

© Copyright (2018) Iranian Association of Medical law, Tehran, Iran.

Cite this article as:

Saberpour A, Akhavan Fard M, Masoud Gh. Impact of sanctions from the perspective of international environmental commitments with emphasis on Iran. *Medical Law Journal* 2021; Legal Innovation.